

Željko Karaula
Zagreb
Hrvatska
zeljko.karaula2@bj.t-com.hr

UDK 929 Franić Požežanin
Prethodno priopćenje
Primljeno: 30. studenog 2009.
Prihvaćeno: 4. prosinca 2009.

Pismo Ive Franića Požežanina, ravnatelja Etnografskog muzeja u Zagrebu predsjedniku jugoslavenske vlade Milanu Stojadinoviću 1937. godine

U radu se daje kratki prikaz političkog djelovanja Ive Franića Požežanina, ravnatelja Etnografskog muzeja u Zagrebu (1935-1939), uglavnom na osnovi pisma koje je Franić-Požežanin poslao predsjedniku jugoslavenske vlade Milanu Stojadinoviću. Pismo je pisano otprilike krajem 1937. godine, a u njemu Franić-Požežanin iznosi svoje viđenje političkog stanja u Zagrebu i Hrvatskoj, te kao pristaša i član Jugoslavenske radikalne zajednice (JRZ) predlaže neke poteze Stojadinoviću. Iz pisma se vidi da je Franić-Požežanin veliki protivnik HSS-a i hrvatskoga nacionalnog pokreta, te predlaže da se hrvatsko pitanje riješi kao „Kolumbovo jaje“.

Ključne riječi: Franić Požežanin, Ivo, hrvatska povijest, 1937. godina, Etnografski muzej

Nakon pogibije jugoslavenskog kralja Aleksandra u atentatu u Marseillesu 9. listopada 1934. godine, vlast u Kraljevini Jugoslaviji, u ime maloljetnog prijestolonasljednika Petra II., preuzima Namjesništvo, koje su činili ban Savske banovine dr. Ivo Perović, senator dr. Radenko Stanković i knez Pavle Karađorđević, bratić ubijenog kralja, koji je počeo voditi odlučujuću riječ. Pod Namjesništvom dolazi do postupne demokratizacije javnog života u Jugoslaviji, nakon crnih godina šestosiječanjske diktature. Politički život u Jugoslaviji ponovno je oživljen u vrijeme izbora 1935. godine (Matković 1998: 185). Upravo je u pripremi vlade Bogoljuba Jeftića za parlamentarne izbore 5. svibnja 1935. iskočilo ime Ive Franića Požežanina, kao vjernog pouzdanika vlade. Kako piše Pletenac: „Jeftićeva vlada se spremala na izbore kojima je cilj bio ukloniti oporbu i dati svjetskoj javnosti privid demokracije za što je trebalo stvoriti povoljnu klimu na svim javnim područjima, pa je stoga slijedilo niz smjena u hrvatskim kulturnim institucijama“ (Pletenac, 2000: 5). Među novim vladinim kadrovima bio

je i Ivo Franić Požežanin¹ koji je postavljen na čelo Etnografskog muzeja u Zagrebu ukidanjem (privremenim) zakona prema kojemu svaki muzejski službenik treba imati barem tri godine radnog staža u struci i položeni stručni ispit da bi mogao postati ravnateljem, jer takve kvalifikacije Franić Požežanin nije imao (Pletenac, 2000: 27).

Nema sumnje da je Franić-Požežanin kao novi ravnatelj Etnografskog muzeja i kao „jugoslavenski etnolog“ težio unifikaciji hrvatske i srpske etnologije u skladu s idejama jugoslavenskog unitarizma o stvaranju jednog jugoslavenskog naroda. Na tu političku pozadinu i cilj imenovanja Franića-Požežanina na čelo jedne važne kulturne ustanove u Hrvatskoj često je upozoravao vodeći etnolog u Hrvatskoj Milovan Gavazzi.² U svojim brojnim stručnim polemikama sa Franićem-Požežaninom Gavazzi je isticao i poneku političku invektivu: „*Ah, kakva etnografija. Samo da je opipamo (...) Tho i što je patron (takvoj etnologiji)*“ (Pletenac, 1995/1996: 81-93). Gavazzi je dao naslutiti, a Pletenac je to jasno rekao: „Patroni su ideologija integralnog jugoslavenstva, vlada u Beogradu i predsjednik vlade Jefić, a Franić klijent koji će pisati etnografiju prema njihovoj osobnoj želji, s političkim inzistiranjem na stvaranju jugoslavenskog naroda.“ (Pletenac, 1995/1996: 28). Od 1935. do 1939. godine Gavazzi je bio uključen u sukob s Ivom Franićem Požežaninom. Slučaj je dobio epilog nakon četverogodišnje polemike, tijekom osnivanja Banovine Hrvatske 1939., kada je Franić smijenjen

¹ Ivo Franić Požežanin (1886.-1945.), pisac i etnolog. Gimnaziju završio u Požezi. Etnologiju slušao na Filozofskom fakultetu u Zagrebu 1930.-1934. Bio je službenik u poduzećima u Požezi i Osijeku 1908.-1914. Za vrijeme Prvoga svjetskog rata natporučnik austrougarske vojske, potom u Zagrebu radi u Glavnom ravnateljstvu državnih željeznica 1919.-1932., uređuje tjednik *Trgovac* (1919.-1921.), *Kazališni list* (1920-21.), te 1923. izdaje glasilo Narodne radikalne stranke *Odjek* u kojem u svojim člancima promiče monarhistički centralizam, a S. Radića i HRSS napada zbog federalističkih nastojanja. Godine 1935.-1939. ravnatelj je Etnografskog muzeja u Zagrebu i uređuje *Vjesnik Etnografskog muzeja*. Pisao je pjesme, crtice, novele, kazališne rasprave, etnološke i arheološke članke, članke o trgovini i socijalnom osiguranju. Objelodanio je knjige Umjetnost i umjetnički obrt te *Meja i praputnjak* sa stručnim pretenzijama. Prva je svaštarski traktat o različitim oblicima umjetnosti i umjetničkog obrta bez sustava i metodologije, a druga je etnografska studija o sušačkom dijelu Hrvatskog primorja te materijalnoj i duhovnoj kulturi naroda toga područja. Seriju članaka o staroj zagrebačkoj katedrali objavio je u reviji *Zagreb* (1934.-1935.) Objavio je knjige pjesama *Spomenici mladosti*, *U borbi života* i *Čeznuća i maštanja*. Napisao je i autobiografsku pripovijetku *San jednog autora*. U romanu *Na mrtvoj straži* opisuje bojeve Krste Frankopana protiv Turaka i Ferdinanda Habsburškog u građanskom ratu koji je izbio nakon Mohačke bitke. Objavljivao je u periodici *Luč*, *Narod*, *Pobratim*, *Hrvatski radiša*, *Slavonac*, *Etnolog*, *Hrvatski narod*. Često se služio pseudonimom: Anef, Argus, Nicif, Pif, Ivanić Fran, Veritas i dr. Hrvatski biografski leksikon, 1998. 4. E-Gm. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, str. 379.

² Milovan Gavazzi (1895.-1992.) jedan je od najznačajnijih hrvatskih etnologa 20. stoljeća. Studirao je slavistiku, germanistiku i filozofiju u Zagrebu i Pragu. Utemeljitelj je etnološkoga znanstvenog rada kao i nastave etnologije na Filozofskom fakultetu u Zagrebu na Katedri za etnologiju. U razdoblju 1923.-1927. radio je kao kustos u Etnografskom muzeju u Zagrebu. Od 1927. godine profesor je na Katedri za etnologiju do umirovljenja 1965. godine. Nastavničkim se je radom bavio još gotovo dva desetljeća nakon umirovljenja. Bavio se poviješću etnologije, praslavenskom etnografskom baštinom, hrvatskom tradicijskom kulturom i kulturom drugih slavenskih naroda te ostalih europskih naroda kao i izvanoeuropskim kulturama. Pored toga proučavao je folklornu glazbu, glazbala i ples. Uz nastavnički i znanstveni rad pokrenuo je izdavačku i filmsku djelatnost te je započeo i etnološku kartografiju. Dobitnik je **Herderove nagrade** 1970. godine. Autor je niza studija i članaka i knjiga od kojih izdvajamo **Godina dana hrvatskih narodnih običaja** (1939), **Vrela i sudbine narodnih tradicija** (1978), **Baština hrvatskog sela** (1991.), http://www.hrvatskoetnoloskodrustvo.hr/hed/nagrada_milovan_gavazzi/31

s dužnosti upravitelja muzeja, a na njegovo je mjesto kao vršitelj dužnosti postavljen upravo Milovan Gavazzi.

O političkoj situaciji u Hrvatskoj (Savskoj banovini) i Kraljevini Jugoslaviji krajem 1937. godine kao i događajima koji su joj prethodili saznajemo iz pisma koje je u to doba Ivo Franić-Požežanin uputio predsjedniku jugoslavenske vlade Milanu Stojadinoviću. Od izbora 5. svibnja 1935. pa do osnivanja Banovine Hrvatske vladala je specifična situacija u Savskoj i Primorskoj banovini u odnosu na ostale dijelove Kraljevine Jugoslavije. Kompleksni politički odnosi bili su sve više izraženiji u sukobu rastućega hrvatskoga nacionalnog pokreta pod vodstvom Hrvatske seljačke stranke (HSS) i Vlatka Mačeka sa nositeljima ideologije jugoslavenskog nacionalizma (jugoslavenskim nacionalnim organizacijama) i pripadnicima vladajuće Jugoslavenske radikalne zajednice (JRZ) (Regan, 2007: 218).³ Nakon popuštanja stege i pomirljivijeg odnosa vlasti prema Hrvatskoj (pod djelomičnim utjecajem kneza Pavla koji je bio svjestan neophodnosti sporazuma sa HSS-om i V. Mačekom) HSS je od 1935. godine krenuo s osnivanjem svojih paralelnih "*institucija vlasti*" koje su trebale štititi hrvatske interese. Kako bi hrvatski narod zaštitio od progona režima HSS 1935. u selima osniva Hrvatsku seljačku zaštitu, a u gradovima Hrvatsku građansku zaštitu. Važna je bila i "Gospodarska sloga" pomoću koje je organiziran gospodarski sustav koji je pomagao hrvatskom seljaštvu u borbi sa svakodnevnim ekonomskim problemima. HSS je ponovno aktivirao rad kulturne organizacije "Seljačke sloge", te HSS-ovog sindikata "Hrvatskog radničkog saveza." Sredinom 1935. godine HSS započinje s izdavanjem dnevnih novina pod nazivom "Hrvatski dnevnik". Do kraja 1935. zabilježen je velik broj političkih istupa pripadnika HSS-a, zbog kojih su jugoslavenski nacionalisti, uglavnom službenici vladajućeg režima, osjećali da im polako izmiče tlo pod nogama.

Kako bi se stanje popravilo, JRZ je raspisuje općinske izbore u jesen 1936. godine, nastojeći dobiti upravnu, a potom i političku vlast u Savskoj i Primorskoj banovini. No, ta je politika je doživjela fijasko, nakon što je na izborima pobijedio HSS osvojivši najveći broj općina u Savskoj i Primorskoj banovini. Učvrstivši pozicije u općinskim središtima, HSS je počeo obnašati vlast u lokalnim (općinskim) okvirima, promičući hrvatske interese. Općinske uprave, u vlasti pripadnika HSS-a, pretvorile su se od organa državne vlasti u tijela pod kontrolom HSS-a (Leček, 2008: 999-1032).

Istodobno, zbog takvog stanja raste pritisak članova JRZ-a na Stojadinovićevu vladu. Narodni zastupnici JRZ-a i drugi oporbjeni političari u svojim su govorima u parlamentu ocijenili da su čuvari jugoslavenskoga nacionalnog jedinstva ostavljeni na milost i nemilost vodstvu HSS-a i Mačeku. Sve lošijeg položaja članova vladajuće stranke JRZ-a, kao i svojeg osobnog u hrvatskom javnom i društvenom životu bio je svjestan i

³ Jugoslavensku radikalnu zajednicu (JRZ) osnovao je kao jednu od najmlađih političkih stranka Kraljevine Jugoslavije Milan Stojadinović u kolovozu 1935. nakon raspada Jugoslavenske nacionalne stranke. Ta je stranka većim dijelom bila sastavljena od članova i simpatizera bivše Narodne Radikalne stranke (NRS), kojima su se pridružili članovi bivše Jugoslavenske muslimanske organizacije i Slovenske ljudske stranke. JRZ je pod vodstvom Milana Stojadinovića provodio politiku državnoga centralizma utemeljenog na jugoslavenskom narodnom unitarizmu, prema kojem Slovenci, Hrvati i Srbi čine jedinstvenu jugoslavensku naciju.

Franić-Požezanin. Stoga on u svome pismu sugerira predsjedniku vlade Milanu Stojadinoviću, neke političke poteze koje bi trebalo poduzeti u Hrvatskoj za stabilizaciju JRZ-a i Stojadinovićeve, dajući mu kao uzor vladavinu bana Khuena u Hrvatskoj (1883.-1903.).

Tako Franić-Požezanin u svom pismu upozorava: „*Pristalice Jugoslavenstva uopće, a napose članovi J.R.Z. ovdje su van zakona. O njima nitko ne vodi računa. Njih se slobodno progoni pa i ubije (kao Kerestinec). Sam ban se izjašnjava da mu nije drago da njegovi činovnici budu članovi J.R.Z., dakle vlade koja ga je kao eksponenta politike J.R.Z. postavila na odgovorno mjesto. Na sve istaknutije položaje dolaze ljudi za čije je postavljenje prethodno dana suglasnost kancelarije g. dra Mačeka. Ti ljudi sa svojih službenih položaja progone i ometaju rad pristalica J.R.Z.*

Ko će pod ovakvim prilikama da uđe u J.R.Z., ako je progonjen već i onda kad je J.R.Z na vladi. Što će biti ako J.R.Z. ode u opoziciju?“

Zbog pasivnog odnosa vlade M. Stojadinovića prema istupima HSS-a, a što je bilo u skladu s dotadašnjom vladinom politikom popuštanja, sve je manje jugoslavenskih nacionalista u Savskoj banovini ulazilo je u redove JRZ-a. Pozicija članova JRZ-a u Hrvatskoj sve je više slabila. Stoga su i drugi ugledni pristaše režima iz Hrvatske i Slavonije, ne samo Franić-Požezanin, kao i druge organizacije JRZ-a upućivale M. Stojadinoviću upućivale predstavke u vezi sa teškim položajem svojih pripadnika.⁴ Jedno od tih pisama je i pismo Ive Franića-Požezanina, koje se nalazi u prilogu.

Prilog:⁵

Gospodine ministre Predsjedniče!

Kao Vaš stari drug i znanac iz Narodne Radikalne Stranke i pristaša J.R.Z. od prvog dana kad ste sastavili današnju Vladu, nakon mnogih razgovora sa g. Ministrom drom Milom Miškulinom⁶, smatram svojom dužnošću da Vam dadem ova obaviještenja:

U stvari širenja J.R.Z. – a u Savskoj banovini, mislim da je svaki rad iluzoran, ako vodstvo stranke ne misli, ili ne može, da ozbiljno povede računa o onima koji su u njegovim redovima. Mi ne možemo napred bez pristaša s izvjesnim autoritetom u ovdašnjem društvu. Ne čini ništa i najveći broj pristalica na papiru, ako su to samo pijoni na šahovskoj tabli. A gdje su vodeće figure? Ono što ih ima, premalo je, a da može da prodre svuda.

⁴ Arhiv Jugoslavije (dalje AJ), 37., Fond Milan Stojadinović, Mjesni odbor JRZ za grad Zagreb – M. Stojadinoviću, 30. III 1936.

⁵ AJ, 37., Fond Milan Stojadinović, Jugoslavenska Radikalna zajednica u banovinama (1935-1939.), br. fascikla 14., 50.192., Pismo Ive Franića Požezanina predsjedniku vlade Milanu Stojadinoviću, na pisaćem stroju, bez datuma.

⁶ Milan Miškulin, odvjetnik i političar iz Gospića. Ministar pravde u vladi M. Stojadinovića. Umro 1952. godine u Zagrebu.

Smiješno bi bilo pretpostaviti, da ljudi unilaze u partije samo iz programatskih razloga, dakle, iz nekog čistog idealizma. Naprotiv oni iščekuju i praktične lične koristi, bilo u općoj sigurnosti, bilo radi lične zaštite, a svakako traže priznanje da je u stranci ravnopravan sa svakim, dakle da će stranka voditi računa i o njemu kao što i on treba da se bori za nju. Eto ovaj vječni: *do ut des!* Logično: politika je realna, a ne apstraktna stvar.

Jedno je sigurno: u Hrvatskoj, osim bigotnih fanatika atavističke mržnje na sve što je srpsko, danas mnogi pa i hrvatski seljaci priznaju, da je vlada g Milana Stojadinovića dosada najviše pozitivnih rezultata, kako u korist općenitosti, toliko napose samog sela, učinila. To je mnogo! I to nikome do sada priznato ovdje bilo nije.

O nekom sporazumu na bazi unitarizma s ovdašnjim partijama nema govora, a ni izgleda da će uopće doći ikada. To iščekivanje jalovo je gubljenje vremena. To su dva ekstremna pogleda na osnovna pitanja, a među njima je nepremostiva provalija. Općinski izbori nisu mjerilo. Teror nije dozvolio drugih listina. A broj dobivenih glasova dra Mačeka ne prelazi prosjek od 10 do 25%. A ono što ih i ima, nije homogena cjelina; to su skrpani heterogeni separadni dijelovi, svaki sa svojim vlastitim pogledima, svojim zasebnim interesima, a veže ih zajedno, isključivo, mržnja na „šizmatičko srpstvo“ i „hegemonistički“ Beograd, kako sami kažu.⁷

U ovom stavu oni izvlače jedan pod drugim asuru, da bi u času obračuna, u koga vjeruju da je blizu, svaki uhvatio što više od haljine jugoslovenskog Hrista, kad mu ih budu cijepali. Otud i oni radikalizmi u ispadima koji podjaruju halapljivost ekonomski skučene mase, čije su oči daleko veće od mogućnosti ostvarenja nada i iščekivanja, pa se hrane iluzijama obećanja i tješe mržnjom na umišljene krivce svojih nedaća u Beogradu. A agitatori i podzemno kanalizirani tuđinski korteši izdajica onamo im svraćaju perfidnom hajkom pogleda samo zato, da ne vide bezdna u koji ih oni vode i katastrofe u koju sami srljaju.

Tako se i prolivena krv u obrani mira i reda, kao i nepotrebne žrtve nahuškane mase (Oriovac-Sibinj, Požega, Gospić, Kerestinec, Zagreb, Senj⁸ itd) uvijek povrijeđenoj masi prikazuju u svijetlu koje prlja Beograd, a povređene instikte još jače uspaljuju odmazdu i navode je na nove ispade: “To su žrtve za oslobodjenje Hrvata.”

Uvrede Veličanstva, otvorena iridenta pod devizom Pavelića i Perčeca, već su kod nas svakodnevni. Tolerancija vlasti smatra se slabošću i kao nagoviještanjem skore likvidacije cjelovitosti zemlje u korist cjepanja. Teror odozgo likvidirala je uspješno Vaša vlada. No oni drugi nisu imali ni na kraj pameti da obustave i teror odozdo. A dok i to ne bude, o nekom utvrđivanju faktičnog narodnog uvjerenja i raspoloženja u odnosu spram države ne može da bude ni govora. To ne može niko da utvrdi, a što se privida, to je samo „fata morgana“.

⁷ Podvukao autor pisma.

⁸ U Senju su 9. svibnja 1937. žandari pucali u skupinu djevojaka i mladića iz Gospića. Ubijena su šestorica mladića i jedna djevojka.

Činjenica jest, da u Savskoj banovini na 2,200.000 stanovnika ima oko 600.000 Srba i najmanje 250.000 nacionalno uvjerenih Jugoslovena. Ali je činjenica i to, da u Savskoj banovini ima najmanje 500.000 žitelja koji pripadaju obiteljima partijski nepredjeljenima, dakle nacionalno svjesnih, ali dijelom nezadovoljnih, dijelom ogorčenih, dijelom politički neodređenih građana. Činjenica jest da je uslijed, najbrutalnijeg terora odozdo, danas vrlo mnogo nacionalno svjesnih i jugoslavenski orijentiranih državljana upisano u stranke kojima ne pripadaju, ali upisani plaćaju članarinu, i učestvuju u njihovim manifestacijama. Oni nemaju zaleđa ni podršku pod vladom koja je njihova.

J.R.Z. ne može ovdje da uspije, ne zato što njezin program ne bi odgovarao osjećajima i nazorima ovdašnjih građana, već što onim časom kada se upišu, postaju u ovim krajevima bespravna masa i stavljaju se van zakona, jer ih niko ne zaštićuje, svako slobodno progoni i otvoreno pljuje. Na vodstvu državne uprave stoje činovnici koji ne samo što ne ispoljuju načela Kr.Vlade, već ispovjedaju i sprovode kroz svoje položaje otvoreno načela koja su u protimbi s postojećim zakonima i shvatanjem države.

Niko ne mora da bude u državnoj službi. Ali ko je u njoj treba služiti iskreno i pošteno punim požrtvovanjem državi koja ga plaća u duhu načela koja su propisana Ustavom na koji su se zakleli.

Pristalice Jugoslavenstva uopće, a napose članovi J.R.Z. ovdje su van zakona. O njima nitko ne vodi računa. Njih se slobodno progoni pa i ubije (kao Kerestinec). Sam ban se izjašnjava da mu nije drago da njegovi činovnici budu članovi J.R.Z., dakle vlade koja ga je kao eksponenta politike J.R.Z. postavila na odgovorno mjesto. Na sve istaknutije položaje dolaze ljudi za čije je postavljenje prethodno dana suglasnost kancelarije g. dra Mačeka. Ti ljudi sa svojih službenih položaja progone i ometaju rad pristalica J.R.Z.

Ko će pod ovakvim prilikama da uđe u J.R.Z., ako je progonjen već i onda kad je J.R.Z. na vladi. Što će biti ako J.R.Z. ode u opoziciju?

Jedna stranka, ako hoće da bude sposobna za život mora organizovati i učvršćivati svoju vojsku da joj bude vjerna i u ratu a ne samo u miru, i u opoziciji, a ne samo na vladi.

Kad je Khuen Hedervary 1882. godine kao ban dolazio u Hrvatsku, on nije poznavao nikoga i nije imao nikoga za sobom. Sve je bilo protiv njega. Ali je imao puno povjerenje i pomoć onih koji su ga poslali. Za dve godine imao je većinu, ne silom skalupljenu, kako se to danas rado pripovjeda, već onih koji ga podupiru iz uvjerenja. Tu su bili talenti i ljudi od velikog značenja: Armin Pavić, Iso Kršnjavi, Egesdorfer, Silović, Aranitski, Krajčević, Krišković, Ciraky, Nuačević (ili Vuačević).

Snaga Kuenova bila je u taktici. On je strogo sprovodio zakon. A ako mu je koji zakon smetao on ga je mijenjao. Ako mu je manjkao on ga je donesao. Ali su on i njegovi odjelni pretstojnici mnogo činili narodu. Zagreb, današnji moderni i kulturni, djelo je Kršnjavija; mimo grada Kuen je zadobijao i selo. I selo je bilo njegova najodanija vojska punih 20 godina njegova vladanja. To su činjenice.

U Hrvatskoj vladati nije dosta imati samo Ukaz. Tu treba i uma vještine i diplomatske umeštosti i željezne odlučnosti. Temeljna greška je dosada stalno ponavljana, da svaki Beogradski i svaki osrednji političar traži ulaz u historiju preko pokušaja da riješi hrvatsko pitanje, koje je kategorizovan postalo iz sasma drugih uzroka no iz političkih. Političari ovdašnji samo su iskoristili posljedice onog nezadovoljstva koje proizilazi iz sasma drugih uzroka, no što čaršija i politička spekulacija to uzima. A kad se poznaju pravi uzroci onda i metode liječenja moraju biti sasma drugačije, no koje su dosada upotrebljavane i koje su bile iz temelja pogrešne.

Mi ne izlazimo iz eksperimenata, iako su se svi dosadašnji pokazali kao pogrešni i loši pa i štetni.

Najgora je vlada sadašnjeg bana Viktora Ružića.⁹ I diletantizam je za njegov eksperiment odveć blaga riječ. Preveć uvjeren u svoju vrijednost on je uveo režim koji je odbio sve Jugoslovene, a one druge samo je ohrabrio i potstreknuo politikom koja je primarno kriva i nemoguća. A posljedice?

Po Zagrebu se ore poklici protiv Kralja i Dinastije i protiv Beograda. U po bijela dana skidaju se Jugoslavenima s grudiju značke Jugosokola Jugoslavenske Straže. Govori se otvoreno o revoluciji i likvidaciji s Beogradom. Čitavi krajevi na selu komunizirani su. Pavelićevi agenti otvoreno agituju. Zato više nije potrebna Janka pusta, ni druga Pavelić-Perčecova skrovišta. A dokle vode takva popuštanja, dokazuju Kerstinec, Pakrac, Slavonska Požega, Gospić, Zagreb, Senj. A gdje će zastati? U zraku se osjeća elektriciteta. A traži se samo momenat, iskra, pa da sve eksplodira. Univerzitet je leglo komunističke zaraze i frankovačke propagande.

Ako se u Hrvatskoj hoće reda, a da i ne gledamo na stranku, treba iz temelja prekinuti s eksperimentima i dosadašnjim sistemom. Treba zakon postaviti iznad svakog i prema svakome upotrebiti ga jednako, no u punoj cjelini. Koji ne odgovara neka se mijenja. No, dok postoji on se mora poštivati. Treba odlučno stati na rep subverzivnoj propagandi podzemnih sila/ komunizma i Paveličevštine/ i odlučno suzbiti teror odozdo. Niko ne smije da vrijeđa Kralja i Državu, da izaziva vjerske i plemenske netrpeljivosti, a najmanje da terorom odozdo sprječava da svako ispovjeda slobodno ona načela koja sam hoće i koja njemu odgovaraju. I teroro odozgo i teror odozdo imaju da prestanu djelovati na bilo čije uvjerenje i savjest. Ali zakon za svakoga mora da bude zakon, i ko se o njega ogriješi, taj ima da iskusi i njegove sankcije. Činovnik neka slobodno ispoljava na biralištima svoje svjedočenje, ali u službi ima da radi jedino po Ustavu i po zakonu koji su na snazi, i da ih primjenjuje prema svakome jednako, bio mu prestupnik i rođeni brat.

Ban i nosioci vlasti imaju da budu stalno među narodom. U narodu ne špiunažom i denuncijama, već iskrenim saopštavanjem i upoznavanjem na samome vrelu neka doznadu potrebe njegove i nek im, u granicama zakona, izađu u susret. Seljak i mali čovjek neka od vlasti bude priman jedankom pažnjom i susretljivošću kao i gospođa u fraku i klaku. Neka se dokine birokratizma koji nas danas guši do iznemoglosti.

⁹ Viktor Ružić, ban Savske banovine (1936. - 1938.).

Sve što se može, neka se seljaku i kod sreza i kod suda odmah svrši. Sela njegova od sjedišta vlasti jako su udaljena; a veze nepogodne. On nema vremena da ide uzalud u ta središta i da ga se siti obećavanjima ili gura grubostima, prijetnjama i kaznama. Riječju: seljak treba sam na sebi i na djelu da osjeti da je u sopstvenoj narodnoj državi svoj na svome i sloboda. Samo tako on će uzljubiti tu zemlju i slobodu, a tim će se i subverzivnim elementima onemogućiti svaki uspjeh u našem selu.

To bi bila dužnost bana. Najmanje 15 dana u mjesecu trebao bi da sprovede među narodom, umjesto na banketima i reprezentacijama u Zagrebu.

Pitanje pacifikacije Hrvatske i Hrvata /rješenje tzv.Hrv. pitanja/ nije drugo do Kolumbovo jaje. No treba imati smjelosti i spretnosti, da se to jaje udarcem uleknje i postavi da sjedi. Ali ni Kolumbovo jaje nije ostalo i poslije udarca čitavo, iako je bio time riješen problem.

Hrvati imaju danas dosta razloga da se žale. Treba naći puta, da se to ne ponavlja. Jer danas više riječi ne vrijede ništa. Ljudi gledaju samo na djela. A neka, gospoda Ministri, makar i dobro namjerno i tako već veliko zlo i sami povećaju. Po rani se ne tapka, a i oko rane oprezno dotiče.

Gospodine Ministre Pretsjedniče! Kao dugogodišnji intimni suradnik našeg velikog učitelja poč. Nik. P.Pašića i Vaš drug od 1923. /što vrlo dobro znadu gg. Min. Janjić, Đuro Janković, Vaš šef administra. odsjeka u Pretsjedničtvu Min. Saveta Zdravko Popović, opunomoćeni Ministra u ateni Boško Hristić, šef oteka u Centr. Presbirou Ranko Dostanić itd./ koji sam s Vama ostao uz Glavni odbor od 6.I.1929. dok niste nas stare drugove pozvali na saradnju, smatrao sam za dužnost savjesti da Vam iskreno napišem ove riječi. A g. Min. Dr. Miškulin Mile posvjedočiće Vam, da i danas iskreno saradujem na velikom djelu sredenja ove zemlje koje Vi Gosp. Pretsedniče, sprovodite u život, i da vrlo dobro poznajem ovdašnju političku konstalaciju, kao i moji prijatelji gg. Min. Đura Janković i dr. Marko Kožul, da sam od prvog dana iskreno i nesebično, bez ličnih ambicija, skretao pažnju na ove realne momente jer samo po ovom putu Vi ćete neposredno, bez cjenkanja i ponižavanja, polučiti ono što ste na svoj barjak ispisali.

No budite jednom načistu s činjenicom: niti je Mačkeke tako jak kao što izgleda, niti ste Vi u Hrvatskoj tako slab, kao što to na prvi pogled izgleda.

No omogućite svojim ljudima da se slobodno, bez terora za Vas opredjele.-

Primite, Gospodine Ministre Pretsjedniče i ovom prilikom uvjerenje mog iskrenog poštovanja

Ostajem i dalje Vaš odani

Ivo T. Franić Požežanin
Upravnik Etnografskog muzeja

Izvori

Arhiv Jugoslavije (dalje AJ), (Beograd) 37. Fond Milana Stojadinovića

Literatura

Hrvatski biografski leksikon, 1998. 4., E-Gm, Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža

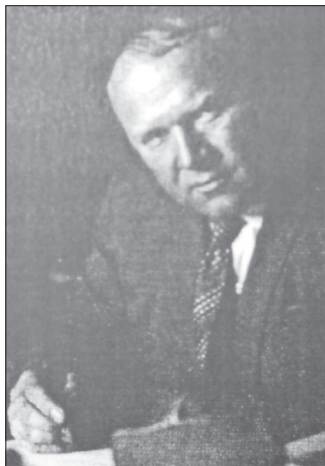
Matković, Hrvoje. 1998. Povijest Jugoslavije. Hrvatski pogled, Zagreb: Naklada P.I.P. Pavičić,

Leček, Suzana. 2008. „Borba Hrvatske seljačke stranke za općinsku samoupravu 1936.-1939.“ u: *Časopis za suvremenu povijest*, br. 40., 3., 999.-1032.

Pletenac, Tomislav. 1995./1996. „*Etnologija u službi politike: pozadina sukoba Franić – Gavazzi*“, Zagreb: *Studia ethnologica Croatica* 7/8, 83–91.

Pletenac, Tomislav. 2000. Odnos etnologije i politike: Polemika Franić-Gavazzi, Zagreb: magistarski rad

Regan, Krešimir. 2007. „Djelovanje Jugoslavenske radikalne zajednice u doba Banovine Hrvatske (1939-1941)“ u: *Studia lexicographica*, god. 1., br. 1., 218.

6.01